

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۶۵۲۳۲

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

نوبت ۱۸۱
شماره ۴

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات، معارف اسلامی و ارشاد (گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی)

۱۳۸۱ / ۱۰ / ۲

رئیس هیأت مدیره مرکز علمی ایران
مستند در آرک

آثار و احکام رهن در

فقه امامیه و اهل سنت

احمد رضوانی مفرد

استاد راهنما:

دکتر محقق داماد

۴۴۲۶۲

پاییز ۱۳۸۰

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده الهیات، معارف اسلامی و ارشاد

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات، معارف اسلامی و ارشاد (گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی)

آثار و احکام رهن در

فقه امامیه و اهل سنت

احمد رضوانی مفرد

استاد راهنما:

دکتر محقق داماد

استاد مشاور:

دکتر احمد پاکتچی

پاییز ۱۳۸۰

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه،
اقتباس و... از این پایان نامه کارشناسی ارشد برای
دانشگاه امام صادق علیه السلام محفوظ است. نقل مطالب با
ذکر مأخذ بلا مانع است.

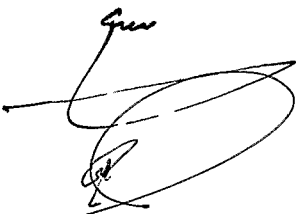
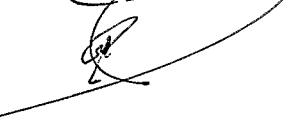

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای احمد رضوانی فرد ۷۳۳۰۵۱۵۱۵

تحت عنوان آثار و احکام رهن در فقه امامیه و اهل سنت

را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیوسته پیشنهاد می کنند.

اعضای هیأت داوران نام و نام خانوادگی رتبه علمی محل امضاء

	استاد	دکتر مصطفی مصفق داماد	(۱) استاد راهنما:
	استادیار	دکتر احمد پاکتی	(۲) استاد مشاور:
	استادیار	دکتر حسین هوشنگی	(۳) نماینده شورای تحصیلات تکمیلی:

(۴) اساتید ناظر:

(۱) حجة الاسلام والمسلمین غلامرضا موبدلی

چکیده

رهن عقدی است که به موجب آن، مدیون، مالی را به عنوان وثیقه به دائن می‌پردازد. این عقد دارای آثار و احکام ویژه‌ای است که مطالعه در آنها به دلیل تحول روابط تجاری و اقتصادی، ضرورتی انکارناپذیر است. نظام حقوقی ایران به تبع قول مشهور فقهای امامیه مواردی نظیر لزوم قبض در عقد رهن، بطلان رهن دین و منفعت و نیز عدم امکان رهن برای دیون آینده (بطور مطلق) را پذیرفته است. بررسی تطبیقی تحلیلی سوابق فقهی این آثار و احکام با محوریت مشکلات موجود، می‌تواند زمینه‌های تجدیدنظر در قوانین موجود را در راستای امکان به رسمیت شناختن تأسیس حقوق «رهن دین و منفعت» و نیز امکان رهن برای دیونی که سبب آنها ایجاد شده است فراهم آورد. چشم انداز آینده رهن در تفسیر روابط تجاری، متکی بر ایجاد زمینه‌های چنین تجدید نظری می‌باشد. مطالعه آراء فقها نشان می‌دهد که در فقه امامیه بطلان رهن دین اجماعی نیست و نظرات مخالفی نیز در به رسمیت شناختن آن وجود دارد، ضمن اینکه در عمده‌ترین دلیل بطلان رهن دین، که همان عدم امکان قبض است نیز، به دلیل وجود اقوالی مبنی بر عدم نقش قبض به عنوان شرط صحت در رهن، تردید وجود دارد.

همچنین امکان دادن رهن برای دیونی که سبب آنها وجود دارد ولی بطور کامل مستقر نشده‌اند

نیز طرفدارانی دارد. واژه‌های کلیدی

رهن - راهن - مرتهن - دین قبض

الخلاصه

الرهن عقد يقوم المديون بموجبه وضع مال بعنوان وثيقة للدائن. هذا العقد له آثار و احكام خاصه. حيث له اهمية خاصة غير قابلة للانكار في علاقات تجارية واقتصاديّه. النظام الحقوقي لايران يتبع القول المشهور بالفقهاء الامامية حيث أن هناك موارد مثل لزوم القبض في عقد الرهن و بطلان رهن الدين و المنفعه و ايضاً عدم امكان الرهن لديون المستقبلية بشكل مطلق. البحث التحليلي التطبيقي في السابقه الفقيهيه ممكن أن يعطى ثماره اذا تم تطبيقه في القوانين الجديده، حيث يمكن الاعتراف الرسمي بتأسيس الحقوقي لرهن الدين والمنفعه بالاضافه إلى امكان رهن للديون التي وجدت اسبابها ان النظر إلى الرهن يمكن القول بأن دور الرهن سيكون موثراً في العلاقات التجارية اذا تم تجديد النظر في هذا الموضوع.

في التحقيق حول آراء فقهاء نجد بأن فقهاء الاماميه ليس بينهم اجماعاً حول بلان رهن الدين، بالاضافه يوجد نظريات مخالفه والحاكبه لاعتراف الرسمي بهذا. ايضاً اهم دليل على بطلان رهن الدين هو عدم امكان القبض بالاضافه إلى أنّ هناك الاقوال الدالة على عدم دور القبض بعنوان شرط الصحه في الرهن حيث يوجد ترديد في هذا المجال.

الكلمات الاساسيه: رهن، راهن، مرتهن، دين، قبض

تقدیم به :

پدر و مادرم که همیشه اهتمام بر راستی و درستی داشته‌اند و اینگونه نیز در تربیت من تلاش نمودند و تقدیم به استاد گرانمایه علی اکبر غفاری صفت و دکتر احمد پاکتچی که در یادگیری علوم اسلامی از وجودشان بهره بسیار بردم و برخورد درست را در شناخت دین از ایشان آموختم.

فهرست

صفحه	عنوان
۱	مقدمه:.....
۴	مبحث اول: مفهوم عقد رهن
۴	گفتار اول: معنی لغوی
۵	گفتار دوم: مفهوم اصطلاحی
۶	مبحث دوم: مبنای عقد رهن
۶	گفتار اول: امضای شارع
۷	گفتار دوم: قرآن کریم
۹	گفتار سوم: روایات
۱۰	مبحث سوم:
۱۰	ارکان و خصایص رهن
۱۰	گفتار اول: ارکان رهن
۱۲	گفتار دوم: فصایص رهن

از نظر اعتبارات آراء عمده این
توسعه آراء

فصل اول لزوم جواز و آثار آن

- بخش اول لزوم و جواز عقد ذهن ۱۴
- مبحث اول: اقسام لزوم و جواز** ۱۴
- گفتار اول: لزوم و جواز مقلی ۱۴
- گفتار دوم: لزوم و جواز مکملی ۱۵
- مبحث دوم: مبنای لزوم و جواز رهن** ۱۵
- گفتار اول: مبنای لزوم ۱۵
- گفتار دوم: مبنای جواز ۱۹
- بخش اول آثار لزوم و جواز ۲۰
- مبحث اول: آثار لزوم** ۲۰
- گفتار اول تصرف در عین مرهونه ۲۰
- بند اول: حکم تصرفات رهن ۲۰
- الف) نظر فقهای امامیه ۲۱
- ب) اهل سنت ۲۳
- بند دوم: برخی از مصادیق تصرفات رهن ۲۵
- الف) بیع ۲۵
- ب) اجاره ۲۷

۳۰ (ج) رهن
۳۲ گفتار دوم: پرداخت هزینه نگهداری عین مرهونه
۳۶ گفتار سوم: ادای دین در سررسید
۳۸ مبحث دوم: آثار جواز
۳۸ گفتار اول: استیفاء طب
۳۸ بند اول: اقدام مرتهن
۴۰ بند دوم: فروش از طریق وکالت
۴۳ بند سوم: رجوع به حاکم
۴۵ گفتار سوم: منع مرتهن از تصرف

فصل دوم: قبض

۵۱ بخش اول: مفهوم و کیفیت قبض
۵۱ مبحث اول: مفهوم
۵۱ گفتار اول: تعریف لغوی
۵۲ گفتار دوم: مفهوم اصطلاحی
۵۳ مبحث دوم: کیفیت قبض
۵۳ گفتار اول: قبض در اموال غیر منقول
۵۳ گفتار دوم: قبض در اموال منقول

۵۶	گفتار سوم: قبض در منفعت
۵۷	بخش دوم: نقش قبض
۵۷	مبحث اول: نقش قبض در ماهیت رهن
۵۷	گفتار اول: قبض در فقه امامیه
۶۲	گفتار دوم: در فقه اهل سنت
۶۳	مبحث دوم: شرایط قبض
۶۳	گفتار اول: اذن (رهن)
۶۶	گفتار دوم: اهلیت
۶۹	گفتار سوم: استدامه

فصل سوم: عین بودن مورد رهن

۷۳	بخش اول: شرایط مورد رهن
۷۳	مبحث اول: شرایط مورد رهن
۷۴	مبحث دوم: قابلیت تملك و فروش
۸۰	بخش دوم: رهن دین
۸۰	مبحث اول: رهن ناپذیری دین
۸۲	مبحث دوم: رهن پذیری دین
۸۵	بخش سوم: رهن منفعت

مبحث اول: رهن ناپذیری منفعت ۸۵

مبحث دوم: رهن پذیری منفعت ۸۷

فصل چهارم: تبعی بودن رهن

بخش اول ثابت بودن حق مرهون به وامکان استفا ۸۹

مبحث اول: ثابت بودن حق در ذمه ۸۹

مبحث دوم امکان استیفا ۹۴

بخش دوم: وجود پیش از رهن ۹۶

نتیجه گیری ۹۹

مقدمه

فقه متکفل سامان دادن روابط فردی و اجتماعی مسلمین است. در بخش معاملات آن مباحثی وجود دارد که ناظر به حوزه حقوق خصوصی است. عقود و قواعد ناظر بر آن نقش مهمی را در چگونگی روابط افراد با یکدیگر ایفا می‌کند. عقد رهن از جمله عقود است که قوانین خاصی بر آن حاکم است، به موجب این عقد مدیون مالی برای وثیقه به دائن می‌پردازد. اوصافی که برای این عقده می‌شمارند عبارتند از:

۱- لزوم از سوی راهن و جواز از سوی مرتهن

طبق نظر غالب فقیهان عقد رهن از سوی راهن لازم و از سوی مرتهن جایز است.

۲- رهن عقدی عینی است. به این معنا که مال مورد رهن باید به قبض مرتهن درآید.

بنابراین مطابق این دیدگاه رهن اموالی که به قبض در نمی‌آید صحیح نیست.

۳- تبعی بودن عقد رهن

به این معنا که قبل از این عقد باید دینی باشد تا برای تضمین آن مالی به وثیقه داده شود.

در این پایان‌نامه سعی کرده‌ایم این اوصاف که ویژه رهن است را بررسی نمائیم و آثار و

احکام آن را با مطالعه‌ای تطبیقی در فقه امامیه و اهل سنت تبیین نمائیم.

با توجه به اینکه احکام اختصاصی عقد رهن موجب ایجاد تنگناها و ابهاماتی در حوزه حقوق خصوصی و معاملات در جامعه کنونی شده است. این تحقیق سعی دارد با موضوعیت دادن به این مسایل به تحلیل آراء فقها بپردازد و نهایتاً با در نظر گرفتن نیازهای جامعه کنونی به ارائه راهکارهای متناسب با نیازها بپردازد.

سوالاتی که در این پایان نامه به دنبال پاسخ آن بوده ایم عبارتند از:

۱- منشأ اختلاف نظر فقها در مورد قبض در رهن چیست؟

۲- منشأ اختلاف نظر فقها در مورد رهن دین و منفعت چیست؟

۳- رهن برای دیون آینده چه حکمی دارد.

در پاسخ به این سؤالات فرضیه‌های ذیل مورد بررسی قرار گرفت.

۱- منشأ اختلاف نظر فقها در مورد قبض به چگونگی تفسیر آیه «فرهان مقبوضه» باز

می‌گردد برخی با استناد به آیه، قبض را شرط لازم عقد رهن دانسته‌اند و برخی دیگر با تاکید بر

اصل تأسیسی بودن وصف، قبض را شرط صحت عقد می‌دانند.

۲- اختلاف نظر فقها در مورد رهن دین و منفعت ناشی از اختلاف دیدگاه در مورد ماهیت

و نفس قبض و شرایط آن در عقد رهن است.

۳- برخی فقها با توجه به اینکه یکی از ارکان عقد رهن را وجود دین ثابت در ذمه می‌دانند

قول به بطلان رهن برای دیون آینده می‌دهند و در مقابل عده‌ای دادن رهن برای دیون آینده را به

شرط وجود سبب جایز می‌شمارند.

در فصل اول، مبانی لزوم و جواز در عقد رهن و آثار آن مورد بررسی قرار گرفته است. عقد

رهن از سوی راهن لازم و از سوی مرتهن جایز است به این معنا که مرتهن می‌تواند هر وقت